

Др Мирослав Ђурић*

Апстракт: Циљ овог истраживања је да одговори на питање која категорија адолесцената, с обзиром на своју досадашњу улогу у психолошком вршњачком насиљу, јесте најзаступљенија у овом облику насиља.

Узорак је био пригодни и чинило га је 1719 испитаника узраста 13-18 година, од чега је 718 испитаника мушког, а 1001 је испитаник женског пола. Од наведеног броја, 533 испитаника су узраста 13-14 година, 547 узраста 15-16 година и 639 испитаника су узраста 17-18 година. У истраживању су испитаници сврставани у једну од четири категорије (насилници, жртве, неукључени и жртве / насилници). Истраживање је извршено 2013. године на подручју Републике Српске. Резултати нашег истраживања су у складу са резултатима бројних других истраживања и схватањима релевантних стручњака који се баве проучавањем вршњачког насиља, а могу бити од користи при креирању превентивних програма чији би циљ био спречавање вршњачког насиља.

Кључне ријечи: адолесценти, психолошко вршњачко насиље, превенција

УВОД

Заступљеност психолошког вршњачког насиља није лако утврдити (па самим тим ни поредити), јер постоје неподударности у дефинисању психолошког вршњачког насиља и начинима његовог мјерења (Попадић, 2009). Психолошко вршњачко насиље је, у већем или мањем интензитету, заступљено у сваком облику вршњачког насиља, јер свако вршњачко насиље оставља веће или мање посљедице по жртву, тј. праћено је узнемиравањем или психолошким угрожавањем жртве. Дакле, могли бисмо рећи да се сваки облик вршњачког насиља може сврстати у категорију психолошког или, прецизније речено, и психолошког

* Шеф Одсјека за малољетничку делинквенцију у Центру јавне безбједности Бања Лука; email: miroslav.djuric@blic.net

насиља. Ипак, у овом раду ћемо под психолошким вршњачким насиљем подразумевати оно насиље које су извршили вршњаци над својим вршњацима, а које није праћено сексуалним, физичким или социјалним узнемиравањем, насиљем или злостављањем. Дакле, у овом истраживању, психолошко насиље је обухватало сљедеће радње: називање погрдним именима, исмијавање, вријеђање, пријетње, застрашивање, снимање (сликање) мобилним телефоном или фото-апаратом кад то жртва не жели, слање пријетећих или увредљивих порука СМС-ом, мејлом, преко Фејсбука или других друштвених мрежа, присиљавање да жртва чини оно што не жели и доживљавање других непријатности жртве, али које не спадају у категорију сексуалног, физичког или социјалног насиља или злостављања.

Контекст савремених социјализацијских процеса, резултати релевантних истраживања и различите социјално-психолошке теоријске концепције и модели су нас подстакли да дефинишемо основни проблем нашег истраживања: које категорије ученика (адолесцената) су најзаступљеније када је ријеч о психолошком вршњачком насиљу; жртве, насилници, жртве/насилници и адолесцената који нису директно укључени у психолошко вршњачко насиље.

Да бисмо добили одговор на наведено питање, поставили смо сљедећу хипотезу: међу адолесцентима узраста 13-18 година најбројнији су адолесценти који нису укључени у психолошко насиље као облик вршњачког насиља.

У овом истраживању су мјерене сљедеће варијабле: психолошко вршњачко насиље и улоге адолесцената у психолошком вршњачком насиљу.

1. Варијабла психолошко насиље обухвата ајтеме Упитника за одређивање улога у насиљу који се односе на психолошко угрожавање или узнемиравање вршњака. Психолошко насиље представљају сљедећи ајтеми: „Други ученици су ме називали погрдним именима, исмијавали ме или вријеђали“, „Пријетили су ми и застрашивали су ме“, „Други ученици су ме снимали (сликали) мобилним телефоном или фото-апаратом кад то нисам желио/жељела“, „Други ученици су ми слали пријетеће или увредљиве поруке СМС-ом, мејлом, преко Фејсбука или других друштвених мрежа“, „Присиљавали су ме да чиним оно што нисам хтио/хтјела“, „Доживио/доживјела сам неку другу непријатност од ученика“, „Називао/ла сам друге ученике погрдним именима, исмијавао/ла их или вријеђао/ла“, „Пријетио/ла сам ученику (ученици) и застрашивао/ла га“, „Снимао/ла (сликао/ла) сам другог ученика (ученицу) мобилним телефоном или фото-апаратом кад то он/а није желио/жељела“, „Слао/ла сам другом ученику (ученици) пријетеће или увредљиве поруке СМС-ом, мејлом, преко Фејсбука или других друштвених мрежа“ и „Присиљавао/ла сам ученика (ученицу) да чини оно што не жели, да се понаша

глупо и ружно“. Ова варијабла је операционално дефинисана скором на ајтемима, при чему је већи скор на наведеним ајтемима представљао већу заступљеност овог облика вршњачког насиља.

2. Варијабла улога адолесцената у психолошком вршњачком насиљу представља досадашњу улогу испитаника у овом облику вршњачког насиља. Ова варијабла има четири категорије: жртве, насилници, адолесценти који су истовремено и жртве и насилници, те адолесценти који нису директно укључени у насиље. Досадашња улога адолесцената у насиљу је утврђена примјеном Упитника о трпљењу и вршењу психолошког вршњачког насиља. У улогу жртве сврставани су испитаници који су бар једном доживјели психолошко вршњачко насиље, а сами нису били насилници. У улогу насилника сврставани су испитаници који нису били жртве насиља, а сами су бар једном извршили психолошко насиље над својим вршњацима. У улогу жртве/насилника сврставани су испитаници који су бар једном извршили психолошко насиље над својим вршњацима, а и сами су, такође бар једном, били жртве насиља својих вршњака. У улогу неукљученог у вршњачко насиље сврставани су испитаници који нису вршили психолошко насиље над својим вршњацима, а сами нису били жртве психолошког насиља својих вршњака.

МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

Узорак, ток испитивања и инструменти

Узорак је у овом истраживању био пригодни, и чинило га је 1719 испитаника узраста од 13 до 18 година. У узорку су у нешто већем броју заступљени испитаници женског пола (видјети Табелу 1). Анализа узрадне структуре испитаника показује да нешто више од једне трећине испитаника чине испитаници узраста 17-18 година, а остале двије групе испитаника (13-14 година и 15-16 година) су приближно једнако заступљене (видјети Табелу 1). Преглед укрштених категорија пола и узраста испитаника показује да се број испитаника у једној категорији кретао између 226 (13.15%) и 413 испитаника (24.03%).

Табела 1.

Структура узорка према полу и узрасту испитаника

		Пол		Укупно		
		Мушки	Женски			
		f	253	280	533	
Узраст	13-14 година	% пола у узрасту	47.47	52.53	100.00	
		% узраста у полу	35.24	27.97	31.01	
		% у укупном броју	14.72	16.29	31.01	
			f	239	308	547
	15-16 година	% пола у узрасту	43.69	56.31	100.00	
		% узраста у полу	33.29	30.77	31.82	
		% у укупном броју	13.90	17.92	31.82	
			f	226	413	639
	17-18 година	% пола у узрасту	35.37	64.63	100.00	
% узраста у полу		31.48	41.26	37.17		
% у укупном броју		13.15	24.03	37.17		
		f	718	1001	1719	
У к у п н о	% у полу	100.00	100.00	100.00		
	% у укупном броју	41.77	58.23	100.00		

Истраживање је спроведено 2013. године у Приједору, Бањој Луци, Бијељини, Источном Сарајеву, Требињу и Добоју.

Истраживање је било анонимно. У истраживању су испитаници учествовати добровољно и бесплатно. Испитивање је вршено групно (по школским одјељењима) у школским учионицама. Спремност школа и испитаника на сарадњу је била веома добра.

Упутство о попуњавању наведеног мјерног инструмента чини његов саставни дио, тако да су испитаници ово упутство добили и у писменој форми.

У истраживању је коришћен Упитник који је садржавао следеће ајтеме: „Други ученици су ме називали погрдним именима, исмијавали ме или вријеђали“, „Пријетили су ми и застрашивали су ме“, „Други ученици су ме снимали (сликали) мобилним телефоном или фото-апаратом кад то нисам желио/жељела“, „Други ученици су ми слали пријетеће или увредљиве поруке СМС-ом, мејлом, преко Фејсбука или других друштвених мрежа“, „Присиљавали су ме да чиним оно што нисам хтио/

Заступљеност психолошког насиља међу адолесцентима

хтјела“, „Доживио/доживјела сам неку другу непријатност од ученика“, „Називао/ла сам друге ученике погрдним именима, исмијавао/ла их или вријеђао/ла“, „Пријетио/ла сам ученику (ученици) и застрашивао/ла га“, „Снимао/ла (сликао/ла) сам другог ученика (ученицу) мобилним телефоном или фото-апаратом кад то он/а није желио/жељела“, „Слао/ла сам другом ученику (ученици) пријетеће или увредљиве поруке СМС-ом, мејлом, преко Фејсбука или других друштвених мрежа“ и „Присиљавао/ла сам ученика (ученицу) да чини оно што не жели, да се понаша глупо и ружно“. Све скале у Упитнику су тростепене, Ликертовог типа, при чему број 1 означава да се испитаник није ниједном нашао у наведеној специфичној ситуацији насиља, број 2 - да се испитанику конкретна специфична ситуација насиља десила једном или двапут и број 3 - да се испитанику конкретна специфична ситуација насиља десила више пута или да му се дешавала свакодневно. Задатак испитаника је био да за сваки ајтем означи само један одговор, и то онај који описује ситуацију у којој се нашао у задња три мјесеца.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Заступљеност психолошког вршњачког насиља међу адолесцентима
Уколико анализирамо фреквенције и проценте одговора испитаника на ајтемима који представљају специфичне облике психолошког вршњачког насиља, видјећемо да су испитаници у свим ајтемима најчешће одговарали да им се понуђени специфични облици насиља нису десили ниједном (54.45% - 96.04%) (видјети Табелу 2). Процент одговора испитаника да им се понуђени специфични облик насиља десио једном или двапут се кретао између 2.97% и 34.38%. Најмањи број испитаника је у свим ајтемима одговорио да им се насиље дешавало више пута или свакодневно (.93% - 11.17%).

Табела 2.

Фреквенције и проценти одговора испитаника о трпљењу и вршењу специфичних облика психолошког вршњачког насиља

Ред. број	Тврдња	Није се десило ниједном		Десило ми се једном или двапут		Дешавало ми се више пута или свакодневно	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
01.	Други ученици су ме називали погрдним именима, исмијавали ме или вријеђали	936	54.45	591	34.38	192	11.17
02.	Пријетили су ми и застрашивали су ме	1521	88.48	160	9.31	38	2.21
03.	Други ученици су ме снимали (сликали) мобилним телефоном или фото-апаратом кад то нисам желио/ла	1391	80.92	289	16.81	39	2.27
04.	Други ученици су ми слали пријетеће или увредљиве поруке СМС-ом, мејлом, преко Фејсбука или других друштвених мрежа	1565	91.04	136	7.91	18	1.05
05.	Присиљавали су ме да чиним оно што нисам хтио/хтјела	1575	91.62	120	6.98	24	1.40
06.	Доживио/доживјела сам неку другу непријатност од ученика	1246	72.48	421	24.50	52	3.02
07.	Називао/ла сам друге ученике погрдним именима, исмијавао/ла их или вријеђао/ла	1094	63.64	520	30.25	105	6.11
08.	Пријетио/ла сам ученику (ученици) и застрашивао/ла га	1541	89.65	128	7.45	50	2.90

Заступљеност психолошког насиља међу адолесцентима

09.	Снимао/ла (сликао/ла) сам другог ученика (ученицу) мобилним телефоном или фотоапаратом кад то он/а није желио/ла	1547	89.99	146	8.49	26	1.52
10.	Слао/ла сам другом ученику (ученици) пријетеће или увредљиве поруке СМС-ом, мејлом, преко Фејсбука или других друштвених мрежа	1651	96.04	51	2.97	17	.99
11.	Присиљавао/ла сам ученика (ученицу) да чини оно што не жели, да се понаша глупо и ружно	1644	95.64	59	3.43	16	.93

Подаци о заступљености психолошког вршњачког насиља наведени у Табели 2 указују да постоји разлика у изјашњавању о индексу насиља, у зависности од тога да ли испитаници одговарају у својству оног ко трпи или у својству оног ко врши насиље. Из наведене табеле видимо да је знатно већи број оних адолесцената који су изјавили да су трпјели неки специфични облик психолошког вршњачког насиља, него оних који су изјавили да су вршили психолошко насиље. Зашто је то тако? Могуће је да један број адолесцената-вршилаца насиља ове радње не сматра насилним. Нарочито интересантним се чини налаз овог истраживања према којем је већи број испитаника (50) изјавио да је пријетио вршњаку или га застрашивао, него испитаника који су изјавили да су претрпјели овај облик вршњачког насиља. Дакле, поред тога што је могуће да један број извршилаца насиља своје радње не препознаје као насилне, очигледно и један број жртава поједине насилне радње не препознају као насиље. Резултати једног прегледног истраживања (на примјер, Ма et al., 2001, према Недимовић, 2010) су показали да, чак и одрасли, неке облике вршњачког насиља не виде као насиље. Ову чињеницу би требало имати у виду приликом планирања превентивних програма који имају за циљ сузбијање и спречавање насиља неђу младима.

У Табели 3 приказана је заступљеност испитаника у специфичним облицима психолошког вршњачког насиља. Из наведене табеле видимо да је 28.85% испитаника претрпјело бар један специфични облик психолошког вршњачког насиља, а да сами нису вршили психолошко насиље над својим вршњацима. Ако се жртвама психолошког вршњачког

насиља прикључе и тзв. агресивне жртве, тј. адолесценти који су жртве психолошког вршњачког насиља а и сами су вршили овај облик насиља, онда се број оних који су претрпјели бар један специфични облик психолошког вршњачког насиља у задња три мјесеца повећава на 62.89%. Ако анализирамо одговоре испитаника са аспекта силеџијства¹, (Ђурић, 2012) онда долазимо до податка да је 12.04% испитаника више пута или свакодневно трпјело психолошко насиље својих вршњака, а да сами нису вршили насиље. Ако наведеном броју додамо оне испитанике који су више пута или свакодневно трпјели психолошко вршњачко насиље, а бар једном су вршили овај облик насиља над својим вршњацима, онда се проценат оних који су више пута или свакодневно трпјели психолошко насиља од својих вршњака повећава на 32.40%.

У овом истраживању је 8.20% испитаника изјавило да је бар једном извршило психолошко насиље над својим вршњацима, а да сами нису били жртве психолошког насиља својих вршњака. Ако се овим испитаницима прикључе и они испитаници који су вршили психолошко вршњачко насиље, а и сами су бар једном били жртве психолошког насиља својих вршњака, онда се број оних који су бар једном извршили психолошко вршњачко насиље знатно повећава – на 42.23%. У овом истраживању је 2.15% од укупно испитаних адолесцената изјавило да је два или више пута вршило психолошко насиље над својим вршњацима, а да сами нису били жртве овог облика вршњачког насиља. Ако се наведеном броју дода и број оних испитаника који су два или више пута вршили психолошко насиље над својим вршњацима, а и сами су бар једном били жртве овог облика вршњачког насиља, онда долазимо до податка да је 13.09% испитаника, у задња три мјесеца, два или више пута вршило психолошко насиље над својим вршњацима.

---

1 Олвеус (Olweus) (1998) сматра да се може говорити о силеџијству уколико су насилни поступци понављани, ако постоји намјера насилника да повриједи или нанесе неугодност жртви и уколико постоји дисбаланс моћи између насилника и жртве.

Табела 3.

Заступљеност испитаника у специфичним облицима психолошког вршњачког насиља

Заступљеност испитаника у специфичним облицима психолошког вршњачког насиља	N	%
Жртве које су насиље претрпјеле бар једном	496	28.85
Жртве и жртве/насилници које су насиље претрпјели бар једном	1081	62.89
Жртве које су насиље трпјеле више пута или свакодневно	207	12.04
Жртве и жртве/насилници које су насиље трпјеле два или више пута	557	32.40
Насилници који су насиље извршили бар једном	141	8.20
Насилници и жртве/насилници које су насиље извршили бар једном	726	42.23
Насилници који су насиље вршили два или више пута	37	2.15
Насилници и жртве/насилн. који су насиље вршили више пута или свакодневно	225	13.09

Заступљеност улога адолесцената у електронском вршњачком насиљу

Адолесценти у насиљу могу имати различите улоге. Салмивалијева (Salmivalli, 1999) сматра да млади могу имати шест улога у вршњачком насиљу: насилници, жртве, асистенти, поткрепљивачи, аутсајдери и браниоци. Олвеус (Olweus, 1993, према Moeller, 2001) је, поред насилника и оних који нису директно укључени у насиље, разликовао двије врсте жртава: пасивне и провокативне (агресивне) жртве. Касније Олвеус и сар. (Olweus, Limber, & Mihalic, 1999, према Попадић, 2009) нуде типологију која је слична наведеној класификацији Салмивалијеве и предлажу сљедећу типологију улога у вршњачком насиљу: насилници, жртве, сљедбеници, подржаваоци, пасивни подржаваоци, неукључени посматрачи, потенцијални заштитници и заштитници.

У литератури је једна од најчешће навођених подјела улога подјела на: насилнике, жртве, адолесценате који су истовремено и насилници и жртве, и адолесценате који нису директно укључени у насиље, па смо се и ми, у овом раду, одредјелили за ову типологију.

Свака од ових група има своја специфична обиљежја (Ђурић, 2012). То су потврдила бројна социјално-психолошка истраживања. На примјер, жртве су, у правилу, ниже растом, физички слабије (Olweus, 1998), преосјетљиве, анксиозне, бојажљиве и повучене (Burgne, 1994, Marano, 1995, према Попадић, 2009; Hawker & Boulton, 2000, према Kristensen & Smith, 2003), усамљене (Olweus, 1984), несигурне, неасертивне, на напад реагују плачем и повлачењем (Попадић, 2009), имају осјећај да су одбачени од својих вршњака (Perry et al., 1988, Salmivalli et al., 1996, према Andreou, 2000), имају ниже самопоуздање (Schuster, 1996, према Andreou, 2000), нижу екстраверзију (Slee & Rigby, 1993, према Andreou, 2000), ниже самопоштовање и више о себи мисле негативно него њихови вршњаци који нису жртве насиља (Hawker & Boulton, 2000, према Thompson, Arora, & Sharp, 2002; Andreou, 2000, O'Moore, 2000, Slee & Rigby, 1993, према Kristensen, & Smith, 2003). С друге стране, насилници су најчешће физички јачи од својих жртава и друге дјеце, имају виши ниво импулсивности и снажну потребу да доминирају другима (Olweus, 1993, према Moeller, 2001) и сл.

Прије тестирања постављене хипотезе извршено је израчунавање интервала поузданости улога у вршњачком насиљу. За израчунавање интервала поузданости класификације у улоге у насиљу коришћене су прорачунске таблице за израчунавање интервала поузданости (Grant, 2012). У литератури се најчешће користи 95%-тни интервал поузданости (Šimundić, 2008), који је повезан са општеприхваћеним нивоом статистичке значајности $p < .05$, па смо се и ми у овом истраживању одредјелили за овај интервал поузданости. У нашем истраживању су процентуалне вриједности улога адолесцената у психолошком вршњачком насиљу у оквиру граница интервала поузданости (видјети Табелу 4). Растојања између граница интервала поузданости у нашем истраживању су релативно мала, односно интервали поузданости су врло уски, што указује на велику прецизност процјене, тј. висок ниво поузданости.

Табела 4.

Интервали поузданости класификације испитаника у улоге у психолошком вршњачком насиљу

Улога у насиљу	<i>f</i>	%	95% интервал поузданости	
			Доња граница (%)	Горња граница (%)
Жртва	496	28.85	26.71	31.00
Насилник	141	8.20	6.91	9.50
Жртва/насилник	585	34.03	31.79	36.27
Неукључени	497	28.92	26.77	31.06
У к у п н о	1719	100.0		

У психолошком вршњачком насиљу најбројнији су адолесценти који су истовремено жртве вршњачког насиља и насилници (34.03%), а затим, по бројности, слиједе адолесценти који нису директно укључени у вршњачко насиље (28.92%). У нешто мањем броју су заступљени адолесценти који су жртве вршњачког насиља (28.85%), а најмање су заступљени насилници (8.20%), (видјети Табелу 4). Примјеном χ^2 теста утврђено је постојање статистички значајне разлике у заступљености улога адолесцената у овом облику вршњачког насиља ($\chi^2_{(3)} = 270.834$, $p = .000$). Израчунавањем *Z* статистика између појединачних категорија адолесцената формираних на основу њихове улоге у психолошком вршњачком насиљу, утврђено је да је вриједност *Z* статистика статистички значајна ($p < .01$) за све међуодносе категорија, изузев између адолесцената који су жртве вршњачког насиља и адолесцената који нису директно укључени у вршњачко насиље, гдје вриједност *Z* статистика није статистички значајна (видјети Табелу 5).

Табела 5.

Z статистика заступљености улога адолесцената у психолошком вршњачком насиљу

Улога у насиљу	<i>Z</i>	<i>p</i>
Неукључени - жртве	.000	1.000
Неукључени - жртве/насилници	-2.645**	.008
Насилници - жртве	-14.026**	.000
Жртве/насилници - жртве	-2.677**	.007
Жртве/насилници – насилници	-16.441**	.000
Неукључени – насилници	-14.055**	.000

Дакле, наша хипотеза, према којој су међу адолесцентима узраста 13-18 година најбројнији адолесценти који нису укључени у психолошко

насиље као облик вршњачког насиља, није потврђена. Највише је оних адолесцената који су истовремено вршиоци психолошког вршњачког насиља, али и жртве психолошког насиља својих вршњака. На другом мјесту, по заступљености, јесу адолесценти који нису директно укључени у вршњачко насиље. Број адолесцената који нису директно укључени у психолошко вршњачко насиље и број жртава психолошког вршњачког насиља је готово идентичан. Охрабрујући је податак да је међу адолесцентима најмање насилника.

Без обзира што постављена хипотеза овог истраживања није потврђена, ипак се на основу свега наведеног може закључити да у Републици Српској није алармантно стање у погледу психолошког вршњачког насиља, јер је релативно мали број насилних адолесцената и релативно велики број адолесцената који нису директно укључени у психолошко вршњачко насиље.

Ипак, неопходно је сузбијању и спречавању вршњачког насиља посветити значајну пажњу, првенствено кроз реализацију одговарајућих превентивних и интервентних програма. Данас постоје бројни и разноврсни превентивни и интервентни програми чији је циљ смањење вршњачког насиља. Једна група програма је првенствено намијењена преваспитавању насилника (кажњавање насилног и награђивање просоцијалног понашања, промјена инерперсоналних веза са социјалним окружењем насилника, развијање социјалних вјештина, развијање емоционалне и когнитивне емпатије, елиминисање когнитивних искривљења и когнитивних дефицита у когнитивној обради социјалних информација, итд.), друга група програма је намијењена оснаживању жртава насиља итд. Ови програми су примјењиви за све облике вршњачког насиља, па тако и за електронско насиље. Једна од превентивних активности, која је веома добро прихваћена код ученика, њихових родитеља и просвјетних радника, била је реализација превентивних активности које су извршили полицијски службеници Министарства унутрашњих послова Републике Српске, а које су се састојале у реализацији предавања ученицима, просвјетним радницима и родитељима ученика на теме „Превенција насиља међу дјецом и младима“, „Превенција малољетничке делинквенције“ и „Превенција злостављања путем Интернета“ (Ђурић, 2012).

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Као што смо већ рекли, наше истраживање је показало да релативно велик број адолесцената није директно укључен у насиље. Многи адолесценти неријетко знају и могу конструктивно дјеловати на

вршњачко насиље. Али, постоје посматрачи насиља који не реагују на насиље или стају на страну насилника, односно, постоје свједоци вршњачког насиља који својим чињењем или нечињењем поткрепљују насиље. Сматрамо да би укључивањем у одговарајуће превентивне програме бар један дио ових вршњака било могуће подстакнути да убудуће конструктивно реагују на насиље међу својим вршњацима. Бројни аутори (на примјер, Salmivalli, 1999, Cowie, 2000, Menesini, Codecasa, & Benelli, 2003, Rigby & Johnson, 2004, према Ahmed, 2005), такође, сматрају да укљученост посматрача насиља у превентивне програме који имају за циљ сузбијање насиља међу младима, може бити изузетно значајна. Значај вршњака се посебно огледа у чињеници да су вршњаци, чешће него одрасли, у прилици да примјете насиље међу својим вршњацима, да ће им, неријетко чешће него одраслима, жртве насиља саопштити шта им се догодило, односно да су прерпјели насиље итд. Вршњачко савјетовање, спријатељивање, вршњачка медијација, судови за силеције и слични програми могу бити од велике користи у сузбијању вршњачког насиља. На примјер, вршњачко савјетовање и спријатељивање могу умногоме допринијети оснаживању потенцијалних жртава насиља. Вршњачка медијација се показала успјешном у рјешавању конфликта између страна у конфликту и лакших случајева вршњачког насиља, нарочито међу средњошколцима и ученицима виших разреда основне школе. На примјер, поједина истраживања (Johnson & Johnson, 1996, према Попадић, 2009) показују да преко 80% конфликта и насиља међу вршњацима бива трајно ријешено вршњачком медијацијом. Наведени облици вршњачке подршке се примјењују у свијету и углавном су добро прихваћени од стране ученика. Добро су прихваћени и судови за силеције у школама у којима се примјењује овај начин сузбијања вршњачког насиља. На примјер, евалуација шестогодишње примјене суда за силеције у једној школи у В. Британији је показала да су и ученици и школско особље веома задовољни примјеном суда за силеције и да сматрају овај начин борбе против вршњачког насиља кориснијим него директно уплитања наставног особља у рјешавање ученичких конфликта (Mahdavi & Smith, 2002, према Попадић, 2009).

Сматрамо да је конструктивност реаговања адолесцената на насиље међу својим вршњацима и, уопште, просоцијално понашање, могуће побољшавати учењем. Бројни психолози вјерују да се насилничко понашање учи, и да га је учењем могуће спријечити (на примјер, Eron, 1987, Slaby & Roedell, 1982, према Amodei, & Scott, 2002). Да је просоцијално понашање резултат учења, потврдила су и бројна истраживања (на примјер, Midlarsky et al., 1973, Rushton, 1975, Mills & Grusec, 1989, према Clarke, 2003). Такође, постоји низ истраживања (на примјер, Rushton, 1975, према Clarke, 2003), која указују да научно просоцијално понашање бива генерализовано, тј. да га је могуће пренијети из једне ситуације у

другу. Такође, треба имати у виду да је когнитивну обраду социјалних информација, па самим тим и ниво конструктивности реаговања на вршњачко насиље, могуће мијењати и побољшавати учењем по моделу, учењем улога, повратним информисањем о исходима и ефектима властитог понашања, трансфером учења и одржавањем наученог (Keller & Tarasak, 1997, према Попадић, 2009).

ЛИТЕРАТУРА

- Ahmed, E. (2005). Pastoral Care to Regulate School Bullying: Shame Management among Bystanders. *Pastoral Care in Education, Vol. 23, No. 2*, 23-29.
- Amodei, N., & Scott, A. A. (2002). Psychologists' contribution to the prevention of youth violence. *The Social Science Journal, Vol. 39*, 511-526.
- Andreou, E. (2000). Bully/Victim Problems and Their Association With Psychological Constructs in 8 to 12-Year-Old Greek Schoolchildren. *Aggressive behavior, Vol. 26*, 49-56.
- Clarke, D. (2003). *Pro-Social and Anti-Social Behaviour*. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Ђурић, М. (2012). *Активности у превенцији малољетничке делинквенције (Социјално-психолошки приступ)*. Лакташи: Графомарк.
- Ђурић, М. (2015). Социјално-психолошки аспекти реаговања адолесцената на вршњачко насиље. *Докторска дисертација*. Бања Лука: Филозофски факултет.
- Grant, R. (2012). Spreadsheet for calculating confidence intervals. Преузето 04. августа 2013. године са: <http://robertgrantstats.wordpress.com/2012/09/19/spreadsheet-for-calculating-confidence-intervals/>.
- Kristensen, S. M., & Smith, P. K. (2003). The use of coping strategies by Danish children classed as bullies, victims, bully/victims, and not involved, in response to different (hypothetical) types of bullying. *Scandinavian Journal of Psychology, Vol. 44*, 479-488.
- Moeller, T. G. (2001). *Youth Aggression and Violence: A Psychological Approach*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Недимовић, Т. (2010). Вршњачко насиље у школама: појавни облици, учесталост и фактори ризика. *Докторска дисертација*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Olweus, D. (1984). Aggressors and their victims: Bullying at school. In N. Frude, & H. Gault (Eds.), *Disruptive behavior disorders in schools*, (pp. 57-76), New York:Wiley.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju.

- Salmivalli, C. (1999). Participant role approach to school bullying: implications for interventions. *Journal of Adolescence*, Vol. 22, No. 4. 453-459.
- Šimundić, A. M. (2008). Interval pouzdanosti. *Biochemia Medica*, Vol 18, No 2, str. 154-161. Zagreb: Klinički zavod za kemiju, Klinička bolnica „Sestre milosrdnice”. Преузето 30. септембра 2013. године са: <http://www.biochemia-medica.com/content/interval-pouzdanosti>.
- Thompson, D., Arora, T., & Sharp, S. (2002). *Bullying: Effective strategies for long-term improvement*. New York: RoutledgeFalmer.

REPRESENTACION OF PSYCHOLOGICAL VIOLENCE AMONG ADOLESCENTS

Miroslav Djuric, PhD²

Summary: This research has for its aim to answer the question which category of adolescents, with respect to its current role in the psychological violence is the most common in this form of violence.

The sample was adequate and it consisted of 1719 examinees aged 13-18, of which 718 males and 1001 females. Out of above mentioned number 533 were 13-14 years of age, 547 were 15-16 years of age and 639 were 17-18 years of age.

In this research examinees were classified in one of four categories (violators, victims, uninvolved and victims/violators).

This study was carried out in the territory of the Republic of Srpska in 2013.

The results of our research are in accordance with the results of numerous other researches and understandings of relevant experts who are engaged in studying peer violence, and can be useful in creating preventive programs with the aim to prevent peer violence.

Key words: adolescents, psychological peer violence, prevention

---

² *Head of the Department for Juvenile Delinquency in the Center of Public Security Banja Luka; email: miroslav.djuric@blic.net*